

**SALTIK-NÂME VE SELÇUK-NÂME IŞIĞINDA
GAGAUZ TÜRKLERİ****GAGAUZ TURKS IN THE LIGHT OF *SALTIK-NÂME* AND
*SELÇUK-NÂME****Necati DEMİR****Özet:**

Batı yani Oğuz Türkçesi konuşan Gagauz Türklerinin nüfusu, yaklaşık 300 bin civarındadır. Büyük bir bölümü Moldova, Bulgaristan ve Ukrayna'da yaşamaktadır. Gagauz Türklerinin Moldova, Bulgaristan ve Ukrayna'ya nasıl gittikleri ve buraya nasıl yerleştikleri pek çok bilim adamını meşgul etmiştir. Ancak bu konuda aydınlatılmayan daha pek çok karanlık nokta bulunmaktadır. Gagauzların kök tarihi ile ilgili önemli bir eser 1436'da *Yazıcıoğlu Ali* tarafından Türkçe olarak kaleme alınan *Selçuk-nâme*, diğer adlarıyla *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk* ve *Oğuz-nâme*'dir. Diğer önemli bir eser ise *Cem Sultan* tarafından 1473-1480 yılları arasında *Ebü'l Hayr-ı Rûmî*'ye yazdırılan *Saltık-nâme*'dir. Bu çalışmada XV. yüzyılda kaleme alınan *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk*, *Saltık-nâme* ve diğer kaynakların ışığında Gagauz Türklerinin tarihi, kültürü ve dili ele alınacaktır.

5

Anahtar Kelimeler: Türklük, Oğuzlar, Gagauzlar, Selçuk-nâme, Saltık-nâme.

Abstract:

Oguz Turkic-speaking Gagauz population of Turks about 300 thousand. Most of them have been living in Moldavia, Bulgaria and Ukraine. Problem of how they have gone Moldavia, Bulgaria and Ukraine is still a dilemma for scholars. However, there have been lots of unsolved problem in this topic. The most important material about history of Gagauz Turks is *Selçuk-nâme* also known as *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk* and *Oğuz-nâme* written in Turkish by Yazıcıoğlu Ali in 1436. Another important material in this discipline is *Saltık-nâme* had reduced to writing to *Ebü'l Hayr-ı Rûmî* between 1473-1480. In this article in the light of *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk*, *Saltık-nâme* and other materials written in XV. century, Gagauz Turks' history, culture and language has discussed.

Key words: Turkishness, Oghuzs, Gagauzs, Selçuk-nâme, Saltık-nâme.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi - Ankara necatidemir@gazi.edu.tr

Giriş:

Gagauz Türklerinin dünya üzerindeki nüfusunun yaklaşık üç yüz bin olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan yaklaşık iki yüz elli bini eski SSCB sınırları içerisinde yaşamaktadır. Yoğun olarak Moldova, Bulgaristan, Ukrayna'da yerleşiktirler. Çeşitli sebeplerle Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kuzey Osetya ve Kabardey'e hatta Brezilya'ya da yayılmışlardır.

Eski SSCB'nin dışında Romanya (Dobruca) ağırlıklı olmak üzere Kuzeydoğu Bulgaristan (Deliorman bölgesi, Emine Burnu'ndan Tuna ırmağı ağzına kadar olan bölge, Varna, Kavarna, Balçık, Silistre, Razgard, Tutrakan, Povardı, Şumnu) ve Yunanistan (Keserya bölgesi)'de da Gagauzlar yaşamaktadır.

Moldova'da iskan edenler, güneydeki Bucak yöresinde yoğunlaşmıştır. Moldova'ya bağlı Komrat merkez olmak üzere *Gagauz Özerk Yeri* adıyla bilinen otuz köyde, yüz otuz beş bin kişinin yaşadığı bilinmektedir. Gagauzlar ayrıca Çadır Lunga, İsmail, Kişinev, Bender, Kuhul yörelerinde de karşımıza çıkmaktadırlar.

Ukrayna'da ağırlıklı olarak Odessa ve Zaporjye illerinde yoğunlaşmışlardır. Dinyeper nehrinin kuzeyinde de önemli bir nüfusu bulunmaktadır.

Gagauzların XX. yüzyılın başlarına kadar yazılı bir edebiyatları oluşmamıştır. Yani eski zamanlardan kalan edebî ve tarihleri ile ilgili bir eserleri yoktur. İlk yazılı eserlerini 1957'de kendi alfabelerini kullanmaya başladıktan sonra görürüz. Bununla birlikte onların zengin bir sözlü edebiyatı bulunmaktadır. Dolayısıyla Gagauzlar ile ilgili bilgilerin dillerinden, sözlü edebiyatlarından, onlarla ilgili yazılmış Türkçe eserlerden ve başka milletlerin eserlerinden âdeta cımbızla toplanması gerekmektedir.

Gagauzlar, Hristiyan-Ortodoks inancına mensupturlar. Aslında Sarı Saltık'ın onların bir kısmını Müslüman yaptığı, Saltık-nâme'de detaylıca anlatılmaktadır. Ancak tarih boyunca Hristiyan olmaları ile tanınmışlardır. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra, milliyetlerine bakmaksızın bütün Ortodoksların başı olarak Rum Patriğini tanımış, Patriğe din konularının dışında da pek çok yetki vermiştir¹. 1867 yılında İstanbul Patriğine verilen bir yazıda Gagauzlar için, son derece isabetsiz bir tanım olarak, "*Türkçe Konuşan Elenler*" denmektedir.

Bugüne kadar Gagauzların kökeni ve tarihi konusunda pek çok bilim adamı emek harcamıştır. Bunlar içerisinde, özellikle yabancı bilim adamlarının Gagauzların kökenini başka milletlerin tarihinde araması, bilim tarihi açısından kara bir leke olarak değerlendirmek gerekmektedir.

¹ Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri*, Ankara 1991, s. 11-13.

Gagauzlar, XV-XX. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşamışlardır. Gagauzların yoğun olarak yaşadığı bölge, Varna, Prevadi, Şumnu, Hırssova, Kili, Ak-kirman'dır. Bu yerleşim birimleri Silistre sancağına bağlıdır².

Gagauz Türkçesi, Türkçenin lehçe ve şiveleri içerisinde *Oğuz Türkçesi* dairesi içerisinde yer almaktadır. En yakın olduğu lehçeler *Türkiye Türkçesi*, *Türkmenistan Türkçesi* ve *Azerbaycan Türkçesidir*. Daha açık bir ifade ile Gagauz Türkçesi, Oğuz Türkçesi içerisinde olup coğrafyanın biraz farklı oluşu ile dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Kuzey Türkçesinin (Kıpçak Türkçesi, Kazakistan Türkçesi, Kırgızistan Türkçesi) bazı özelliklerini de bünyesinde bulundurmaktadır. Moldova içerisinde yer alan Komrat ve Çadır ağzı merkez ağzını teşkil etmektedir. Yazı dili, bu bölgeye dayanır. Güney ağzı ise Gagauz Yeri'nin güneyinde yer alan Valkaneş bölgesinde ve Ukrayna sınırları içerisinde Kalan Odessa bölgesinde konuşulur³.

Bütün bu bilinenlerle birlikte Gagauzlarla ilgili pek çok konu sır kutusu içerisinde yer almaktadır. Kaynaklarda Gagauz adına 1800'lere kadar rastlayamayışımız, Gagauz adının etimolojisini net bir şekilde yapıp tartışmadan kurtaramayışımız, onların kökenini doğru bir biçimde ortaya koyamayışımız gerçekten düşündürücüdür.

1. Karadeniz'in Kuzeyinden Gelip Gagauzya'ya Yerleşen Türkler:

Gagauzların büyük bir bölümü, IV-X. yüzyılda Avrupa'ya göçen Hunlar ve Bulgarlar'dır. Bir bölümünün de IX-XI. yüzyılları arasında Selçuklulardan önce batıya, Karadeniz'in kuzey tarafından göçen Türkler olduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir. Gagauzların/ Oğuzların Doğu Avrupa'ya ilk göçleri, Hazar Denizi ile Karadeniz'in kuzeyinden olmuştur. Göçlerinin kısa hikâyesi şöyledir:

Hunlar, M.Ö. 58'de zayıflayıp ikiye bölündü. Bu ayrılık, onları daha da zayıflattı. Yıkılma süreçleri 216 yılına kadar sürdü. *Büyük Hun Devleti*'nin dağılmasından sonra Asya'nın batısında oturanlar, batıya doğru göçerek Aral Gölü ile Hazar Denizi arasında yaşayan Alanların topraklarını ele geçirdiler. Hunlar burada da durmayarak daha batıya göçmeye devam ettiler. Avrupa'daki kavimler bu göçe karşı koyamadılar. Devrin güçlü devleti olan Roma İmparatorluğu, Hunların akınlarını durduramadı. Bu göç sonucunda Roma İmparatorluğu, 395'te Doğu Roma İmparatorluğu ve Batı Roma İmparatorluğu olmak üzere ikiye ayrıldı. Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmış, yerine pek çok küçük devlet kurulmuştur. Hunlar batı yönüne iki koldan girmişlerdir. Bir kol Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemiştir. İkinci kol ise Kafkasya'dan kuzeye dönüp Anadolu'ya

² 370 Numaralı *Muhâsebe-i Rum ili Defteri*, 937 (1530).

³ Nevzat Özkan, "Gagavuz Türkçesi", *Türkler Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, C. 20, s. 250-261.

girmiştir⁴. İki taraftan Hun akınları arasında kalan Roma İmparatorluğu, vergi vermeye mecbur kalmıştır.

Bulgar kelimesi, Türkçe *bulgamak* " birbirine karışmak"⁵ fiilinden türemiştir. Bir kısım Hunlar ile Dinyeper-Volga arasında yaşayan Ogur Türklerinin karışımından Bulgar kavmi doğmuştur⁶. Bulgarların M.S. II. yüzyıldan itibaren Ural Nehri çevresinden Karadeniz kıyılarına kadar Hunlarla geldiği anlaşılmaktadır⁷. "*Bizans Tarihçilerinden Rhetor Priskos ile Sudies, 463 yılında, Şaragur, Ugor ve Onogur adlı Hun kabilelerinin Karadeniz'in kuzeyinde, Tuna Irmağı'nın kolları ile Volga arasındaki bozkırlarda yaşamış olduklarını kaydederler. ... Bu tarihten aşağı yukarı 20 yıl sonra, 482'de, Bizans kaynakları bu konfederasyonun veya onun en önemli kabilesinin adı olarak Bulgar adını da zikrederler*"⁸.

Uzlar / Gagauzlar, Volga / Volga ötesi Oğuzlarından bir bölümdür⁹. Büyük Oğuz boylarının batı kısmını teşkil etmektedir. Rus kaynaklarında "*Torki*", Bizans kaynaklarında ise sadece "*Uz*" olarak geçmektedir¹⁰. Uz, Oğuz kelimesinin bozulmuş veya farklı dillerde yazılmış biçimidir.

Uzları, 860 yılında Hazarlara komşu olarak Hazar Denizi'nin kuzeydoğu taraflarında İdil nehrinin doğu kenarlarında görmekteyiz¹¹. Peçeneklerin yerini işgal eden Uzların uzun bir süre Yayık-İdil sahasında kaldıkları anlaşılmaktadır¹².

Onlar, arkalarından gelen Kumanlar / Kıpçakların baskısıyla yurtlarından ayrılmışlar. Karadeniz kıyılarında bulunan Peçenekler, 860'tan itibaren Uzların baskısından dolayı İdil / Volga'nın batısına geçmişler, Uzlar da onların boşalttıkları yerlere yerleşmişlerdir¹³. 985'te kuzey Rusya'da Suzdal-Rostov bölgesinde, Orta İdil'in batısından, Sura, Oka ve Don Nehirlerinin başlarına kadar uzandıkları tahmin edilmektedir. 1036'da Kiyef Rusyası'nın güneyine gelişleri tarihe not olarak düşülmüştür¹⁴.

Uzlar, 1048'de Peçenekleri bu defa Dinyeper boylarından çıkarıp batıya doğru sürmüşlerdir. Bu baskı yıllarca sürmüş, göç dalgaları

⁴ Ankara'nın Gütül ilçesi, Salihler obası kaya üstü resim ve motifleri ile Türk karakterli yazıların, Hunlar Dönemi'nden kaldığını düşünmekteyiz.

⁵ Bu fiil, Eski Türkçeden beri *karıştırmak, karışmak* anlamlarıyla yürürlükte (Geniş bilgi için bk. Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, s. 35; Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 1968, s. 52; DLT, s. 114-114).

⁶ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, İstanbul 1999, s. 51.

⁷ Géza Fehér, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara 1999, s. 6-7, 15.

⁸ Talât Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987, s. 1.

⁹ László Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971, s. 132.

¹⁰ A. N. Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 2002, s. 65.

¹¹ Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz...*, s. 31.

¹² Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz...*, s. 65.

¹³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2000, s. 182-183; A. N. Kurat, *Peçenekler*, İstanbul, 1937, s. 150.

¹⁴ Kurat, *Peçenekler*, s. 66.

Avrupa'nın ortalarına kadar devam etmiştir¹⁵. 1055-60 yıllarında Orta Dinyeper boylarına ulaştıkları bilinenler arasındadır¹⁶. Türklerin bu yıllarda batı istikametine göçlerinin başını Peçenekler çekmektedir. Arkasından Uzlar, daha geride Kuman / Kıpçaklar yürümüşlerdir. Göç sırasında Peçeneklerin terk etmek zorunda kaldığı yerleri Uzlar, onların boşalttıkları yerleri Kuman / Kıpçaklar doldurmuştur. Bu baskıdan dolayı Rusya içlerinde yayılan çok sayıda Uz topluluğu kalmıştır¹⁷. Bunların bir kısmı Rusya'da Ros Nehri boylarına yerleşmiştir. Aynı yıl Rus Knezleri, Uzların üzerine sefer düzenlemişler, onlar da bu süreç içerisinde direnemeyince Tuna istikametine çekilmişlerdir¹⁸.

1064-65'te altmış bin haneden¹⁹ müteşekkil Uzlar, Balkanlar'a büyük bir akın gerçekleştirdiler, Bizans ve Peçeneklerin yenilgisine uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldılar²⁰. Şaman olan Uzların 1086'da başbuğları Gündoğdu'dur²¹.

Arkadan gelen baskı şiddetlenince, bir kısmı Karadeniz'in kuzeyinde, *Dobruca* civarında kalmış²², başka bir kısmı ise Tuna'yı geçmiş ve Balkanlara inmiştir. Diğer bir kısmı Rus Knezleri tarafından hizmete alınarak sınır boyuna yerleştirilmiştir. Torçsek şehrinin Uzları yerleştirmek için kurulduğu bilinmektedir. Bu bölgedeki *Torçin*, *Torkin*, *Torkskoye* ve *Torkitsi* yer isimlerinin de Uzların mirası olduğu kabul edilmektedir²³.

Urfalı Meteos, Kıpçakların Peçenekleri ve Uzları önlerinden sürerek Balkanlar'a kadar getirdiğini; Peçenek ve Uzların 1050-1051'de Bizans topraklarına akın yaptıklarını ve bir prensi esir ettiklerini kaydetmiştir²⁴.

Uzların önünden batıya doğru ilerleyen Peçeneklerin 1050'de Bizans topraklarına girdiği, Makedonya ve Bulgaristan'a yerleştirildiği ve onların Hristiyanlığı kabul ettiği bilinenler arasındadır. Günümüzde Romanya

¹⁵ Kurat, *Peçenekler*, s. 150.

¹⁶ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1992, s. 67.

¹⁷ Bu Türk boyları derme evleri, binek hayvanları ve yaşama tarzları ile göç etmeye son derece uygundur. Dinleri de Şamanlık idi.

¹⁸ Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz ...*, s. 47.

¹⁹ Bazı kaynaklara göre 600.000 nüfustan bahsedilmektedir (Geniş bilgi için bk. Kurat, *Peçenekler*, s. 151)

²⁰ Rásonyi, age, s. 132; A. Zeki Velidi Toğan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981, s. 158; Kurat, *Peçenekler*, s. 150.

²¹ Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz ...*, s. 91.

²² Dobruca bölgesinde kalan Uzların günümüzdeki Gagauzların bir bölümü olduğu düşünülmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde kalan Uzlar, daha sonra Rus hâkimiyetine geçmiştir. Bugünkü Gagauzların büyük çoğunluğu Uzlardır. Diğer bölümü ise Peçenek ve Kuman Türklerinin Hristiyanlığı kabul edenlerin torunlarıdır (Kurat, *Peçenekler*, s. 151; Kafesoğlu, age, s. 195; Nevzat Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara 1996, s. 18).

²³ Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz ...*, s. 67.

²⁴ *Urfalı Meteos Vakayı-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Türkçeye Çeviren: Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 91.

sınırları içerisinde yer alan Erdel bölgesinde yer alan *Uzi Szoroş* (Uz Boğazı) Uzların hatırası olarak kabul edilmektedir²⁵.

Uzlar, 1065'te Tuna'yı geçip Balkanlar'a inince akıncılığa çıkarlar. Uzlar, Tuna'dan sonra Peçeneklerin arkasından Makedonya, Trakya ve Selânik taraflarına inmişler, buraları yağmalamışlardır²⁶. 1065-66'da Bizanslılar çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu büyük bir ordu ile Tuna tarafına Uzların üzerine yürür. Nehrin kıyısında şiddetli bir muharebe başlar. Zorlu bir savaştan sonra Uzlar galip gelir. Bizans komutanı Vasil'i de esir alırlar²⁷.

Fakat Uzların bu akınları kendilerine bir fayda getirmez. Aksine onlar için sıkıntılı günler başlar. Eski düşmanları Rus, Bizans ve Peçeneklerin saldırıları, soğuk, salgın hastalıklar, açlık onların toplu hâlde kırılmalarına sebep olur. Birliklerini koruyamayan Uzlar, dağıldıktan sonra bir kısmı Bizanslara, bir kısmı geri dönüp Ruslara sığınır²⁸.

Uzlar, birliklerini kaybettikten sonra düzenli bir devlet kuramamışlardır. Bizanslılar onları ağırlıklı olarak Makedonya'da iskân ettirmiş, gerektiğinde paralı asker olarak cephelere götürmüştür²⁹. Makedonya'daki Türk unsurunun kuvvetlenmesi de onların yerleşmesi ile gerçekleşmiştir.

Bizans, Selçuklu akınlarını durdurabilmek için kendilerine sığınan Uz ve Peçenekleri Anadolu'ya geçirmiştir. Malazgirt Savaşı'nda Bizans tarafındaki Oğuzların sayısının 15.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir³⁰.

Diojen, Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusunun sağ tarafına Uzları, sol tarafına da Peçenekleri yerleştirir. Savaşın tam kızıştığı anda Peçenek ve Uzlar, Selçuklular tarafına geçerler. Bizans ordusu bir anda dağılır³¹. Bilindiği gibi Selçuklular, savaşı kazanır.

Saltık-nâme'ye göre Saltık Gazi, Edirne ve Batı Trakya tarafına geçtiğinde, bu yörede yaşayan çok farklı halkları karşısında bulur. Bunlardan bir kısmı Bizans kalıntısı olmalıdır. Fakat önemli bir bölümü ise Oğuzlardan önce gelen gayrimüslim Türklere'dir. Batı Trakya'da bulunan *Uzgaç*, 1530 tarihli tahrir defterine göre Edirne'ye bağlı *Uzgaş karyesi* ve *Uzgaş mezrası*³², Selânik'e bağlı *Uzguraş karyesi*, Ilıca'ya bağlı *Uzgurova karyesi*,

²⁵ Râsonyi, age, s. 132.

²⁶ Kurat, *Peçenekler*, s. 150; Kafesoğlu, age, s. 183.

²⁷ Uzlar, Vasil için çok yüklü bir fidyeye isterler. Bizanslar, komutanları Vasil'i bir Uz askerine rütbe ve para vererek kurtarırlar (bk. *Urfalı Meteos Vakayî-nâmesi*, s. 123).

²⁸ Sümer, age, s. 67; Kafesoğlu, age, 184; Kurat, *Peçenekler*, s. 152.

²⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1992, s. 67-68.

³⁰ Sümer, age, s. 68.

³¹ *Urfalı Meteos Vakayî-nâmesi*, s.142.

³² *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri I (937/1530)*, Ankara 2001, s. 119.

Bedriç nahiyesine bağlı *Uzgurova mezarası*³³, Vılçıtrın livası-Lab nahiyesine bağlı *Uzunak karyesi*, Hersek livasına bağlı *Uzbiya karyesi*³⁴, Ohri'ye bağlı *Uzгур kenisesi*, İlbasan livasına bağlı *Uztoror karyesi*, Avlonya livasına bağlı *Uskurgojde karyesi*, *Usyot karyesi*, *Uzguralçe karyesi*, *Uzguraliçe*, *Uzgurat karyesi* ve *Uzgurat mezarası* (Avlonya kazasına bağlı)³⁵ yer adları Uzların mirası olmalıdır.

2. Saltık-nâme'ye Göre Gagauzlar:

Saltık-nâme'de verilen bilgilere göre günümüzde Romanya'ya bağlı Babadağı bölgesinde Hristiyan Türkler bulunmaktadır. Hatta Saltık-nâme'nin girişinde geçen: “*Rivayet edenler şöyle anlatırlar ki Sarı Saltık'ın asıl ismi, Hızır'dır. ... Onun çok sayıda kazanâmesi ile çok sayıda cengi vardır. Kâfirler, “Baba” diye yâd ederlerdi. On iki yerde makamı vardır. Baba dedikleri Babadağı'nu Sarı Saltık fethetmiştir. Hâlâ kasabada makamları ve tekkesi bulunmaktadır. Tekkenin koyunu ve sığırı çoktur*”³⁶ bilgisinden anladığımıza göre *Babadağ* ismi de bizzat Sarı Saltık'tan gelmektedir.

Saltık-nâme'de verilen bilgilere göre Babadağ ve Babadağ'da yaşayanlar Saltık Gazi için çok önemlidir. Saltık Gazi Kefe'ye giderken Babadağ'da bir bey karşısına çıkar. Olayın devamı şöyle gelişir: “*Bu tarafta Şerif (Saltık Gazi), bir hisarcığa yetişti. Beyi, karşılamaya geldi. Server'e hizmet etti, nimet getirdi ve iman arz kıldı. Şerif, o beye izzetler edip hoşgördü. O bey: ‘-Server! Kerem et, bu yerde bir makam edin. Oturalım, kâfirler ile gaza edelim, dedi. Şerif: ‘-Ya melik! Beni mazur gör. Çok uzun zamandır Kefe tarafından ve Müslümanlardan ayrırım, dedi. O bin kişiden üç yüzünü, o beyin yanında bıraktı. Beyin adına, Papa Dimitri derlerdi. Şerif ona, İbrahim’ diye ad koydu. Ayrıca oradaki kaleye ve şehre, “Baba” diye ad koydu*”³⁷.

Saltık Gazi, Babadağ ve Dobruca'ya uğradığında hep itibar görür. Çünkü bu çevrede yaşayanlar onun dostudur: “*Bir süre sonra, Tolcan denilen yere ulaştılar. Tuna'nın üstü idi. Orada yaşayanlar, Server'e dost idiler. Denizin diğer sahilinden onların üzerine kâfirler gelip hücum eylemişler. Ne kadar gemileri varsa hepsini yakmışlar. ... Seyyid, suyu tekrar beri geçti, Baba'ya gelip bir süre orada dinlendi. Oradan da geri Dobruc'a geldi. Melikler ile sohbet etti. Seyyid'in bu bölgede beyliğe koyduğu adamın sayısı, yaklaşık yüz idi. Şerif, oradan da ayrılıp gitti. Bir süre sonra Edirne Kale'sine erişti*”³⁸. “... Şerif oradan ayrıldı, Dobruc ilindeki zaviyesine geldi.

³³ 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri I (937/1530), Ankara 2003, s. 88, 117.

³⁴ 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri II (937/1530), Ankara 2003, s. 65, 116.

³⁵ 367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri III (937/1530), Ankara 2008, s. 95, 100.

³⁶ Necati Demir-M. Dursun Erdem, *Saltık Gazi Destanı*, Ankara 2000, s. 21.

³⁷ Demir-Erdem, age, s. 121.

³⁸ Demir-Erdem, age, s. 277.

*Oradan da göçtü, halkı daha önce imana gelen bir kaleye geldi. Oraya, Baba diye ad vermişlerdi. Tuna'ya yakın idi. Oraya geldi, halk ile muhabbet etti. Sonra geri döndü. Giderken bir makama uğradı. Oranın meliki, Şerif'i karşıladı. Ziyafetler verildi. Seyyid'i güzel bir şekilde ağırladılar*³⁹.

Ukrayna'nın İsmail şehrinin nasıl bu adı aldığı da Saltık-nâme'de rivayet edilmektedir. Saltık Gazi bir gün Babadağ'a gider. Orada yaşlı bir papaz Saltık Gazi'yi karşılar. Bu bölgenin beyi *İstefan*, Hz. Peygamberi rüyasında görmüştür. Saltık Gazi gelince İstefan, Müslüman olur. Saltık Gazi de onun adını İsmail olarak değiştirir ve bu bölgeye bey olarak görevlendirir. İsmail, Saltık Gazi ölene kadar hem Babadağ bölgesinin beyi hem de onun gaza arkadaşı olarak eserde zikredilir. Ayrıca Saltık Gazi, Babadağ'da bir zaviye yaptırır. Zaman zaman ailesi ile buraya göçer. Eserde Saltık Gazi'nin Babadağ'a onlarca kez nasıl gidip kaldığı ve burada dinlediği anlatılmaktadır⁴⁰.

2.Saltık-nâme'ye Göre Anadolu'dan Gagauzya'ya Göçen Türkler:

Kaynaklara göre Müslüman Türkler, Rumeli'ye 1350'li yıllarda geçmişler, 1360'da Edirne'yi fethetmişlerdir⁴¹. Hâlbuki Saltık-nâme'ye göre Müslüman Türklerin Trakya'ya geçişi, 1200'lü yılların ortalarına kadar gitmektedir⁴².

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Sultan I. Murad'ın kalıcı fethinden yaklaşık 100 yıl önce Batı Trakya fethedilmiş, fakat birkaç kez el değiştirmiştir. Kaynakların yetersizliğinden dolayı, bu durum kesinleştirilememiştir. *Saltık-nâme*⁴³ veya diğer adıyla *Saltık Gazi Destanı*, Batı Trakya ve Edirne'de kaleme alınmıştır⁴⁴.

³⁹ Demir-Erdem, age, s. 303.

⁴⁰ Demir-Erdem, age, 279-650.

⁴¹ *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, (Hazırlayan: Atsız), İstanbul 1992, s. 50-51.

⁴² Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Batı Trakya sınırları içerisinde kalan *Lavara*'nın eski adı *Saltıkköy*, Valtos'un ki ise *Saltıklı*'dir. Saltık Gazi ile ilgili olan bu iki yer adının Batı Trakya coğrafyasında yer alması, gerçekten ilgi çekicidir. Saltık Gazi'nin pek çok yerde türbesi ve makamı bulunmaktadır. *Saltık-nâme*'ye göre, Saltık Gazi'nin kendisinin ve gaza arkadaşlarının Batı Trakya'nın Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük rolü olmuştur. *Saltıkköy* (>Lavara), *Saltıklı köyü* (>Valtos), *Karashaklı köyü* (>Sakkos), *Yeni Umurbeyli köyü* (>N. Cheimoneio), *Eceköy* (>Lepti) yer adları da bunun en önemli delilleri arasındadır.

⁴³ *Saltık-nâme'nin nüshaları*: 1. İ. H. Uzunçarşılı'nın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunduğu ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın tanıttığı nüsha. Eser, kütüphanenin Hazine Bölümü 1612 numarada kayıtlı olup 618 sayfa ve üç ciltten oluşmaktadır. Baştan eksik olan nüsha, 1591 yılında istinsah edilmiştir. 2. Dr. Müjgan Cunbur'un Millî Kütüphanede bulunduğu nüsha ise hâlen aynı kütüphanede, Yazma Eserler Bölümü 64 numarada kayıtlıdır. 283 yapraktan oluşan eser, baştan ve sondan eksiktir. İstinsah tarihi belli değildir. 3. Bor'daki Halil Nuri Bey Kütüphanesinde bulunan nüsha, 17292 numarada kayıtlı olup 2 ve 3. cildi içermektedir. 499 yapraktan ibaret olan eser, 1578'de Edirne'de istinsah edilmiştir. 4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnü'l-Emin Mahmut İnal Bölümü 3056 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 95 yapraktan müteşekkil olup 1733 yılında Emin b. Halil tarafından istinsah edilmiştir. 5. Millî Kütüphane Yazma Eserler Bölümü A. 2897 numarada kayıtlı olan yazma, 170 sayfadan ibarettir ve müstensihî belli değildir. Fahir İz, Müjgan Cunbur, Şükrü H. Akalın ve Kemal Yüce yukarıda sayılan nüshalar üzerinde kıymetli

Saltık-nâme'nin birinci ciltteki “*Sarı Saltık'ın Rumeli'ye Geçmesi*”, “*Sarı Saltık'ın İstanbul ve Balkanlara Seferi*”; ikinci ciltteki “*Şerif'in Rum İline Geçmesi*”, “*Firengistan'ın Fethi ve Sedd Hikâyesi*”, üçüncü ciltteki “*Ayas Bey'in Eflak Meliki ile Cenk Etmesi*”, “*Umur Bey'in Rumeli'ye Geçmesi ile Osman Gazi ve Evladının Rumeli'ye Geçmesi*” bölümleri, Oğuzların Balkanlar'a ve Doğu Avrupa'ya göçlerini anlatmaktadır. Saltık-nâme'nin bahsedilen bölümleri ve diğer bölümleri Oğuz Türklerinin tarihi açısından tarihî kaynaklarla karşılaştırılarak tek tek incelenmelidir.

Saltık-nâme'den anlaşıldığına göre *Sarı Saltık*, XIII. yüzyılda yaşamış, Anadolu ve Rumeli'nin Türkler adına fethinde birinci derecede rol almış bir Türk kahramanıdır. O, *Sinop*'ta doğmuş, hayatta olduğu süre içerisinde üç kıtaya âdaleti, doğruluğu ve aydınlığı bu ilimizden hareket ederek götürmüştür. Hayatının daha sonraki yıllarında *Edirne*'ye taşınmış, burayı “*gaziler ocağı*”⁴⁵ ve “*fetih kapısı*” durumuna getirmiştir. Sarı Saltık'ın faaliyet alanı, yukarıda da bahsedildiği gibi Anadolu'dan başlar. Daha sonra haksızlık, kanunsuzluk, zulüm ve kötülüklerin bulunduğu bütün yeryüzüne uzar. Yani Sarı Saltık, nerede kötülük, kanunsuzluk ve zulüm varsa düzeltmek için oradadır.

Saltık Gazi'nin Balkanlar'da, Anadolu'da, Kafkaslar'da, Orta Asya'da pek çok türbesi ve makamı bulunmaktadır⁴⁶. Bunların bir kısmı, muhtemelen XIII. yüzyıldan kalmıştır.

Saltık-nâme'ye göre Saltık Gazi, Edirne ve Batı Trakya tarafına geçtiğinde, bu yörede yaşayan çok farklı halkları karşısında bulur. Bunlardan bir kısmı Bizans kalıntısı olmalıdır. Fakat önemli bir bölümü ise Oğuzlardan önce gelen gayrimüslim Türklerdir. Batı Trakya'da bulunan *Uzgaç*⁴⁷,

araştırmalar yapmışlardır. 6. Hâlen Necati Demir'in şahsi kitaplığında bulunan altıncı nüsha ise Gaziantep'in Sarısalkım köyünde bulunmuştur. *Başı ve sonu tam olan tek nüshadır*. 29 x 18 cm. ebadındadır. Siyah deriden yapılmış cilde sahiptir. Yazma, *Bekirli Genç Osman-zâde* lakaplı *Yusuf oğlu Ömer* tarafından, *Ebü'l Hayr-ı Rûmî*'nin Saltık-nâme'sinden 26 Recep 1279 / 1863'te istinsah edilmiştir. Bu nüsha hakkında Necati Demir tarafından iki tanıtma yazısı yazılmıştır.

⁴⁴ Saltık Gazi ile ilgili rivayetler, XV. yüzyılda halk arasında, özellikle Balkanlar'da, yaygın olarak anlatılmaktaydı. Bu durum, *Cem Sultan*'ın dikkatini çeker. Yanındaki görevlilerden biri olan *Ebü'l Hayr-ı Rûmî*'yi, Sarı Saltık ile ilgili rivayetleri toplamak üzere görevlendirir ve Saltık Gazi'ye ait menkıbelerin yazıya geçirilmesini sağlar. Eserin yazarının verdiği bilgilere göre, *Saltık-nâme*'nin yazılışı yedi yıl sürmüştür. Dolayısıyla eser, *Ebü'l Hayr-ı Rûmî* tarafından 1473-1480 yılları arasında, Edirne'de yazılmıştır.

⁴⁵ “*Nağıldür kim Andriyye, Server elinde kırk bir yıl olup Müslümânlar elinde bang-ı dîn urulur kâ'im-i İslâm oldılar. Gâziler ocağı oldı. Gâziler ocağı olduğına sebep oldur, zira gâziler anda dirnek iderlerdi. Dîn kuvvet şutup İslâm eblinü tahtı idi, mübârek yir idi, şutlu maķâm idi. Andan her yire gâziler uğur görürlerdi ve Seyyid gâzilere vaşiyet iderdi ki dâyim; İy gâziler ber-hürdâr olasız. Bu ocağı zinhâr terk eylemeñ kim sa'âdetmendler yiridür, dirdi. Ol vaķıt Sulţân Seyyid, Andriyye'de otururken bir kaç yarânlarla Tunca kenârı üzere bir bâķçesi var idi, dâ'im anda seyr iderdi, ilâhî şohbet iderdi*”. (Demir-Erdem, *Saltık-nâme*, s. 461).

⁴⁶ Geniş bilgi için bk. Şükrü Haluk Akalın, “Sarı Saltık'un Türbe ve Makamları Üzerine”, *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ankara 1998, s. 9-28.

⁴⁷ Uzların Karadeniz'in kuzeyinden dağıldığı yıllarda, çoğunlukla batıya gitmekle beraber, bir kısmı güneye inerek Orta ve Doğu Karadeniz bölgesine yerleşmiştir. Yomra ilçesine bağlı Özdil

*Balabanköy*⁴⁸ (>Dialampi), *Komara*⁴⁹, *Tatarköy* (>Seterna), *Tatar Yeniköy* (>Neochorl) yer adları, muhtemelen Müslüman Oğuz öncesi Türklerin mirasıdır.

Gagauz tarihi konusunda *Saltık-nâme*, belki de en önemli kaynaklardan birisidir. Esere göre Gagauzların bir bölümü, Saltık Gazi tarafından Anadolu, özellikle de Konya yöresinden Edirne'ye geçirilen Oğuz Türkleridir. Bu göçlerden biri *Saltık-nâme*'de şöyle anlatılmaktadır: “(*Saltık Gazi*), *oradan kalkıp Sultan Alaeddin'in yanına gitmek üzere Konya'ya yöneldi. Beyler ve halk, erkekten ve dışiden her kim varsa Seyyid'i karşılamaya geldiler: 'Sultan Baba geldi', diye karşıladılar. Mübarek elini öptüler. Sultan da geldi. Atlarından indiler, görüştüler. Geri atlarına bindiler, şehre geldiler. Server'i misafir ettiler. Sultan ile Seyyid, Ulu Cami'ye gelip halka vaaz ve nasihatler ettiler: 'Din için gayreti elden bırakmayın. Dinin doğru saydığı şeylerin aksini yapmayın. Zulümden*

beldesinin eski ismi, *Uzmesehor*'dur. Yine Yomraya bağlı Kıratlı köyünün önceki ismi ise *Uzarak*'tır. Trabzon'da *Uz Merası* (Yazıoba köyünde-Sürmene), *Guzari* (Adacık beldesi, Benlitaş mahallesi-Akçaabat) bulunmaktadır. Aynı yörede, Demirciler köyünden doğup Yomra ilçe merkezinin hemen yanından denize dökülen *Uz Deresi*'nin isim babası da Uzlar olmalıdır. Tahrir defterlerinde Maçka'ya bağlı *Guzari* adlı köy de Oğuz / Uz kelimesinin bozulmuş biçimi olmalıdır. Trabzon'un hemen batısında da Uzlarla ilgili olduğu düşünülen yer isimleri bulunmaktadır: Giresun'un *Uzğur köyü* ve Melikli köyüne bağlı *Uzğara mahallesi*. Ordu ve Giresun yöresi ağzlarında *Uzğurlu*, "içten pazarlıklı, çekingen" anlamlarına gelmektedir (Geniş bilgi için bk. Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı*, Ankara 2005, 37-40).

⁴⁸ *Balaban*, Türkçe bir isim olup Kıpçak Türklerinin bir oymağının adıdır (Kafesoğlu, age, s. 194, 371, 394; M. Fuat Köprülü, "Balaban", İA, C II, s. 263-268; Hilmi Göktürk, *Türk Mührü*, s. 152-153). 1486 yılında kaleme alınan tahrir defterinde, Of ilçesine bağlı *Balaban* karyesi ve *Balaban Deresi* bulunmaktadır. 1515 yılında, Of'ta 28 hane Balaban'ın yaşadığı tahrir defterinde açıkça kayıtlıdır (Bostan, age, s. 345, 339).

⁴⁹ Fergane civarında yaşayan Sakaların bir şubesi olarak kabul edilmektedirler ve Türk'türler. Bulgarların atası olabileceği de söylenmektedir (A. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 407). Pomponius Malea, I. yüzyılda Karadeniz çevresindeki kavimleri sayarken Khomora (Komar) ve Khomani (Kumanlar) lere de yer vermektedir (Pomponius Malea, *Chorographia*, (Editör: C. Frick), Lipsiae 1880, s. 13). Ayrıca Kaspium (Hazar) Denizi'nin yukarısında yaşayan Komarilerden de bahsetmektedir (Malea, age). O, Kumarların, Kumanlarla aynı Türk boyu olabileceği görüşündedir. *Komar / Komar*, Yunan tarihçileri tarafından Türk kavimleri arasında da sayılmıştır (A. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 407'den naklen). Türkiye'de, Komarlarla ilgili pek çok yer ismi bulunmaktadır: *Kumarı* köyü-Merkez Kütahya; *Kumarlar* Etili bucağı, Çan-Çanakkale; *Kumarlı* Tecirli-Osmaniye; *Kumarlı* Andırın-Maraş; *Kumarlı* Göksun-Maraş; *Kumarlı* Çarşamba-Samsun; *Kumarlı* Boyabat-Sinop; *Kumarlı* Kangal-Sivas; *Kumartaş* Merkez-Afyon; *Kumartaş* Kalecik-Ankara; Van'ın Erciş ilçesi İkizçalı köyünün eski ismi *Komar*; Afyon Sincanlı Akdeğirmen köyünün eski ismi *Kumar*'dır. Of'un Barış köyünün önceki ismi ise *Komar*'dır (İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz*, Ankara 1968, s. 384, 707, 709). *Komare* (Yomra), *Komarı köyü* (Sinop), Akçaabat'ın Demirci köyünün bir mahallesinin ismi *Komarlı*'dır. Trabzon merkez ilçe, Akçaabat merkez ilçe ve köyleri, Söğütlü beldesinde oturan çok sayıda ailenin soyadı *Komar*'dır. Balkanlar'da, Macaristan'da arkeolojik araştırma yapılan ve Macar kültürünün tarihi açısından önemli eserlerin bulunduğu bir yerin ismi, *Komaromban*'dir. Budapeşte'nin kuzey batısında *Komaran kalesi*, Selânik yakınlarında *Komaran* nahiyesi bulunmaktadır. Lâtince *Rhododendron Ponticum*'un Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bazı yörelerindeki ismi *Kumar çiçeği*'dir. (Geniş bilgi için bk. Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı*, Ankara 2005, 37-40).

⁴⁹ Demir-Erdem, age, s. 279.

sakının', dediler. Halk bağırsıp ağlaştı: '... **Sizler gaza niyetine çıkıp ev ve yurt ile Edirne'ye gidiniz. Zira buradaki ibadetten, oradaki yatıp uyumak hayırlıdır. Kaldı ki orada ibadet de edersiniz, sevaplar kazanırsınız**', deyip halkı hep o tarafa yönlendirdi. **O söz üzerine Konya diyarından bin ev göçtü. Gaza niyetine Rumeli'ne ve Edirne'ye gittiler. Edirne Kalesi'ne girip oturdular. Etrafta gazalar ederlerdi**". Bu rivayetlere göre Müslüman Türkler, Balkanlar'a Saltık Gazi zamanında, XIII. yüzyılda geçmiş ve Rumeli'nin muhtelif bölgelerine yerleşmiştir. Bu Müslüman Türklerin nasıl çaresiz kalarak Hristiyanlaştıkları da eserde anlatılmaktadır.

Saltık-nâme'ye göre Selçuklular döneminde Çanakkale Boğazı'nı geçip Edirne ve çevresine yerleşen pek çok Türk grubu da bulunmaktadır. *Saltık-nâme*, 1200'lü yıllarda, Saltık Gazi zamanında bölgeye yapılan göçler, iskânlar, savaşlar ve tarihî olaylar üzerine kaleme alınmış bir eserdir.

Saltık Gazi, Balkanlarda bir savaş sırasında şehit olur. Şehit olmadan önce: "... *Ben giderim! Siz beni yıkayıp kefenleyin. Alıp mumumun yanına götürün. Çevredeki beyler sizden benim ölümü isterler. Birer tabut hazırlayın. Bir gece dursun, adamlarına verin. Ben o tabutlarda görüneyim. Benim tabutumu her yere koyun. Sizler de koydukları zaman görürsünüz, dedi*"⁵⁰. O yüzden Saltık Gazi'nin kabrinin çok yerde olduğu rivayet edilmektedir.

Saltık Gazi öldükten sonra gaza arkadaşları İlyas Gazi, Ahmed Gazi, İsmail Gazi, İbrahim Gazi ve İshak Gazi kalır. İlyas Rumi, yıllarca Edirne ve çevresini savunur. Fakat Sırlar, Bulgarlar, Ruslar, Boğdanlılar, Eflaklılar, Hırvatlar yıllarca Edirne'ye saldırdılar. İlyas Gazi, Ahmed Gazi, İsmail Gazi, İbrahim Gazi ve İshak Gazi çeşitli savaşlarda şehit olduktan sonra Edirne'de yaşayan Müslüman Türkler, Anadolu'daki beyliklerden de yardım gelmeyince, İstanbul'daki Bizanslıların da baskısıyla buradan Tuna Nehri'nin güneyine doğru göçerler⁵¹.

Saltık-nâme'de güneye göçen Türklerin en son nereye ulaştığından ve akıbetlerinin ne olduğundan bahsedilmez. Öyle anlaşılmaktadır ki Edirne'den kuzeye göçen Türkler, buralarda soydaşları ile karşılaşp kaynaştılar, daha sonra da Hristiyanlığı kabul ettiler. Nitekim Yazıcıoğlu Ali'nin kaleme aldığı *Selçuk-nâme*'de bu konu aydınlığa kavuşturulmuştur.

3. Selçuk-nâme'ye Göre Anadolu'dan Gagauzya'ya Göçen Türkler:

Gagauzların kök tarihi ile ilgili diğer bir eser de XIV. yüzyılda *Yazıcıoğlu Ali* tarafından Türkçe olarak kaleme alınan *Selçuk-nâme*, diğer

⁵⁰ Demir-Erdem, age, s. 620-621.

⁵¹ Demir-Erdem, age, s. 625-

adlarıyla *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk* ve *Oğuz-nâme* adlı eserdir⁵².

Eser, Selçuklu Devleti ile Oğuz Türklerinin en önemli kaynaklarından biri durumundadır. Eserin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde (Revan nu. 1390-1391) iki ve Paris Bibliothéque Nationale'de bir olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır. Eserde Saltık Gazi'nin Anadolu'dan götürdüğü Türkleri, *Dobruca* bölgesine nasıl yerleştirdiği ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. *Selçuk-nâme*, 1300'lü yılların eseri olmakla bu konuda daha da önem kazanmaktadır.

1196'da Moğolların güçlü bir şekilde dünyaya açılmasından sonra Asya ve Avrupa'da dünya pek çok olaya şahit olmuştur. İki kıtaya yüzlerce yıl Moğollar şekil vermiştir. Selçukluların 1243'te Köseadağ'da Moğollara yenilmesi ile Anadolu Selçuklu Devleti çökmeye başlamıştır. Selçuklu Devleti'ne bağlı, gayrimüslim ve Türk beylikler ya kendi başlarına buyruk ya da Moğollara bağlı hareket etmeyi tercih etmiştir.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde oğulları İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alaeddin Keykubat arasında taht kavgaları başladı. İzzeddin Keykavus, devlet adamlarının desteği ve teşviki ile 1246'da tahta çıktı. II. İzzeddin Keykavus döneminde Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin iç işlerine fazlasıyla karışıyorlardı. Neticede devleti üç kardeş arasında paylaştırdılar. Kısa bir süre sora II. Alaeddin Keykubat öldü. II. İzzeddin Keykavus, kardeşi Kılıç Arslan'ı yenerek ülke yönetimini ele aldı.

II. İzzeddin Keykavus, Moğollara vergi vermemek ve onları Anadolu'dan atmak için bir gayret içine girdi. Altın Orda Devleti'nden ve Mısır Memlükleri'nden yardım istedi. Onu, Moğol Baycu Noyan'a şikâyet ettiler. Baycu Noyan, Konya üzerine yürüdü. II. İzzeddin Keykavus, Konya'yı bırakıp Antalya'ya kaçtı. Kendi komutanlarından Ali Bahadır, Sivrihisar'a bir ordu topladı. Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol askerlerini

⁵² *Selçuk-nâme*, diğer adlarıyla *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, *Târih-i Âl-i Selçuk* ve *Oğuz-nâme* bütün Türk dünyasının ortak eseridir. Bir başka söyleyişle hiçbir eser, *Selçuk-nâme* kadar bütün Türklüğü kucaklamamıştır. Türklüğün dip tarihini ve ortak geçmişini, dünya üzerine yayılışını, Türk boylarının birbiri ile akrabalığını, ilişkilerini en güzel ve en detaylı bir şekilde bu eserde görmekteyiz. Ayrıca Büyük Okyanus'tan Balkanlar'a, Kuzey Buz Denizi'nden Umman Denizi'ne, Afrika ortalarına kadar yayılan Türklüğün birleştirildiği tek eser galiba *Selçuk-nâme*'dir. İslamiyet öncesi Türk kavimlerinin, Moğol kavimlerinin ve Türklerin bir kolu olan Oğuzların dip tarihini içermektedir. Ayrıca Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı Dönemi tarihidir. *Oğuz-nâme*'nin coğrafyası, Türklerin dip tarihinden de bahsetmesi dolayısıyla bütün Türk Dünyasını ve Moğolistan'ı içine alan bölgedir. Dolayısıyla Yazıcıoğlu Ali; Büyük Okyanus'tan Balkanlar'a, Kuzey Buz Denizi'nden Arabistan çöllerine, Afrika kıtasının ortalarına kadar uzayan bir coğrafyadan söz etmiştir. Yazılış tarihi konusunda farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılar 827/1423 tarihini esas almışlardır. Fakat II. Murad'ın 1421'de tahta çıktığını dikkate alırsak bu kadar büyük bir eserin iki yıl gibi kısa bir zamanda yazılabilmesi mümkün görünmemektedir. Eser muhtemelen 1436'da bitirilmiştir. Yazıcıoğlu Ali, eserini Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'a (saltanat yılları: 1421-1451) takdim etmiştir.

onun üzerine gönderdi, Ali Bahadır yenildi. II. İzzeddin Keykavus, ülkesinden artık umudu kesince Bizans İmparatoru Mihael Paleologos (Faslıyos)'a durumu bildirmek ve ondan yurt talebinde bulunmak üzere adam gönderdi. Daha sonra kendi temin ettiği kadırgalarla “*Antalyya'dan etfal ve ayal ve vâlidesiyle Faslıyus kıtına İstanbul'a gitti*”⁵³.

Bundan sonraki olaylar *Selçuk-nâme*'de şöyle anlatılmaktadır: “... *Faslıyus anuñ ikrām ve ta'zīminde gāyet mübālağa kaldı ve kendüye ve eṭbā'-ı eṣyā'ına çokluk tekellüf itdi ve ulu konukluklar kırup çok ni'metler dökdi ve bahşişler itdi. Şöyle ki nāz u na'met ve rāhata müstağrak olup vaṭanların unuttular ve her gün 'iş u 'işrete meşgūl idiler. Çün 'Alī Bahādur, Kōniya havālisinde Eltü Benī Kārübān sarāyında emīr-i āhūr Uğurlu ittiḫāyıyla cem'iyet idüp Kōniya'ya Sultān Rūkneddīn'i muḫāşirat itmege varduğda yolda münhezim olup Uç tarafına düşmüş-idi ve Uç tarafında hiçbir ṭuracak yiri yoğ-ıdı. Ve dāyım Uç Türkleri şerrinden korqu-y-ıla yörürdi ki dutup Sultān Rūkneddīn'e göndermeyeler, havāşı ve nökeriyle ol daḫī İstanbul'a, Sultān 'İzzeddīn hizmetine müteveccih oldı.*

Faslıyus anı hoş dutdı, envā' kerem ve eṣnāf-ı ni'am birle anı müzeyyen ve müne'im kıldı ve buyurdi ki girü evvelki gibi Sultān 'İzzeddīn hizmetine ola. Ve bir kaç kerre Faslıyus'uñ Rūm ilinde düşmānları zāhir oldı, 'Alī Bahādur'ı anlaruñ def'ine gönderdi. 'Alī Bahādur şarāmet ve bahādurlığıyla Faslıyus'uñ düşmānlarını ḫahr eyledi. Ol vāsıta birle anuñ mertebesi Faslıyus kıtında yüceldi vaḫār u ḫişmeti ziyāde oldı ve her kerret Faslıyus hazānesinden aḡa ḫil'atlar ve māl ve ni'met irişürdi.

Bir gün Sultān 'İzzeddīn ve 'Alī Bahādur, Faslıyus'a eyitdiler, “Biz Türk tāyifesivüz, dāyım şehirde durımazuz. Daşrada bize yir ve yurt olsa Anadolu'dan bize ta'alluḫ Türk evlādın getürüp anda yaylasavuz ve kışlasavuz.” didiler.

Faslıyus, Dobruca ilini ki eyü tavar, bücerek tender sūt ve āb ve havāşı ḫüb av yirleridür, anlara yir yurt vir. Anadolu'daḡı kendülere ta'alluḫ Türk obalarını el altından ḫaber itdiler, kışlak bahānesine İznik'e inüp az müddetde Üsküdar'dan çok Türk evi göçdi. Merḫūm maḡfūr Şaru Şaltuḫ anlaruñla bile geçdi. Çokluk zamān Dobruca ilinde iki üç pāre Müslümān şehri ve otuz kırık bölük Türk obaları var-ıdı. Faslıyus'uñ düşmānlarına cevāb idüp ḫahr iderlerdi”⁵⁴.

Eserin ilerleyen bölümünde buraya göçen Türklerin akıbeti şu şekilde anlatılmaktadır: “*Ol tāriḫde Rūm ilinde, Dobruca vilayetinde duran Müslimānlar, Ḥalil Ece-y-ile göçüp gemi-y-ile Karasi iline geçdiler. Zīrā Anadolu'da fetret olup aḫbār münḫatı' oldı-y-ıdı ve Rūm ilinde Ulḡar Begleri ḫurūc idüp Faslıyus üzerine müstevlī olup Rūm ilinüñ ekşerin*

⁵³ Yazıcıoğlu Ali, *Selçuk-nâme*, s. 749.

⁵⁴ Yazıcıoğlu Ali, *Selçuk-nâme*, s. 749-751.

*almışlardı. Ol sebebden anlardan üşenüp göçüp Anadolu'ya geçdiler. Rûm ilinde kalanların soyı, Şaru Şaltuk fevt olduğundan sonra mürted ve ahriyân oldılar*⁵⁵.

Öyle anlaşılmaktadır ki II. İzzeddin Keykavus ile Dobruca yöresine giden Müslüman Türkler de gelişen siyasi ve sosyal şartlarla Hristiyanlığı kabul edip bu yörede kalmışlardır.

Kuzeyde, Dobruca ve çevresinde yaşayan Türklerin, XI. yüzyıldan itibaren, Sinop üzerinden Anadolu ile irtibat içinde bulunduğu, iki taraftaki Türklerin birbirinden haberdar olduğu, hatta ticaret veya başka sebeplerle gidiş gelişlerin yapıldığı her iki eserde de sık sık rastlanan konudur⁵⁶.

Sonuç:

Gagauzların adı, tarihi ve kültürü konuları, ilgili bilim adamlarını hep meşgul etmiştir. Onlar hakkında pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Fakat Gagauzlarla ilgili pek çok karanlık nokta ve sır bulunmaktadır.

Saltık-nâme, Osmanlı fethinden önce bölge hakkında bize önemli bilgiler ulaştırması bakımından çok değerlidir. Bu dönem konusunda bilgi veren diğer bir eser de Yazıcıoğlu Ali'nin *Tevarih-i Âl-i Selçuk* adlı eseridir.

Gagauz Türkçesinde Kuman-Kıpçak Türkçesi özellikleri olmasından dolayı, bir kısmının Karadeniz'in kuzeyinden göçtüğü anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Gagauz Türkçesinde Arapça ve Farsça kelimeler ile İslam dini ile ilgili terimlerin bulunması, Nasrettin Hoca fıkralarının ve Koroğlu Destanı'nın yaygın olarak anlatılması, manilerin Türkiye'deki örneklere benzemesi, Aşık Garip, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zöhre gibi halk hikâyelerinin Türkiye'den derlenenlerle ortak olması, Anadolu bağlantısını ortaya koymaktadır. Ancak bu bağlantı Selçuklu Dönemi'nde mi Osmanlı Dönemi'nde mi gerçekleşti? Bu da bilinmeyenler arasındadır.

Her şeye rağmen Yazıcıoğlu'nun kaleme aldığı *Oğuz-nâme*, Gagauzlar hakkında önemli bilgiler içermektedir. *Oğuz-nâme*'ye göre II. İzzeddin Keykavus, Dobruca'ya göçtüğünde burada üç Müslüman şehri, otuz – kırk Türk obası bulunmaktadır. Bu üç Türk şehri, Saltık Gazi ile Konya'ya göçen, o öldükten sonra Tuna'nın güneyine yerleşen Türkler olmalıdır. Dinleri hakkında bilgi verilmeyen otuz-kırk Türk obası ise muhtemelen Karadeniz'in kuzeyinden gelen Hun, Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kuman boylarıdır.

Bizans İmparatoru VIII. Michael Paleologos (1258-1282), Bulgar sınırını emniyet altına almak için dağınık bir durumda bulunan Türk boylarını bir araya toplayıp onları Dobruca yöresinde iskân ettirmiştir.

⁵⁵ Yazıcıoğlu Ali, *Selçuk-nâme*, s. 888-889.

⁵⁶ Yazıcıoğlu Ali, *Selçuk-nâme*, s. 828-829.

Dolayısıyla Hun, Hazar, Bulgar, Peçenek, Uz, Kuman ve Selçuklu Türkleri burada bir araya gelip bir topluluk oluşturmuşlardır. *Balık* isimli bir Türk beyi, bu birliği Balçık yöresinde Gagauz Devleti hâline getirmiştir.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki Gagauzlar; kuzeyden gelen Bulgar Türkleri, Kuman Türkleri, Peçenek Türkleri ve Oğuz Türkleri ile Anadolu'dan Müslüman olarak gidip orada Hristiyanlığı kabul eden Türklerin oluşturduğu bir Türk topluluğudur. Fakat farklı Türk boylarının bir araya gelmesinden oluşan topluluğun *Gagauzlar* adı ile ortak anılmasının nasıl gerçekleştiği de merak konusudur.

Oğuzların bilinen ilk büyük göç dalgasında gidenlerin *Gök Tanrı* inancına bağlı oldukları, kaya üzerine yazdıkları yazılardan ve figürlerden anlaşılmaktadır. Ancak Bizans ile temas kurduktan sonra Hristiyanlığı benimsedikleri tarihî kayıtlarda açıktır.

Gagauzların tarihi, dili ve kültürü incelendiğinde dilinden, halk edebiyatı ürünlerinden, hatta Gagauzlar arasında anlatılan *Nasreddin Hoca fıkralarından* anlaşıldığına göre onların Anadolu ile de bağlantıları olduğu açıktır. Bağlantı, Anadolu'da ve Rumeli'de yazılmış iki eserde daha da netleşmektedir. Bunlardan biri, *Saltık-nâme*'dir. Saltık-nâme; Balkanlar'da, Romanya'da, Ukrayna'da, Moldova'da hatta Kırım coğrafyası içerisinde kalan bölgede yaşayan Türkler konusunda çok geniş ve detaylı bilgiler içermektedir.